

Scheepsportret dat twee zijden afbeeldt van het Vlissingse fregat Witte Bijle. In 1715 werd het omgedoopt in El Porto Prince. Daarna werd het fregat als lorrendraaier uitgerust voor de illegale goederen- en slavenhandel op West-Afrika. In 1721 werd het door zeerovers veroverd. Schilderij van Cornelis Louw (1715, Zeeuws Maritiem muZEEum, Vlissingen).

WIC in gevecht met Zeeuwse smokkelaars

In december 1718 vond een zeeslag plaats bij Cabo Bende op de westkust van Afrika. Er waren schepen van de West-Indische Compagnie bij betrokken. Hun tegenstanders waren echter niet zoals gebruikelijk Portugezen of Engelsen, maar Zeeuwen. **Ruud Paesie** legt uit waarom landgenoten tegenover elkaar stonden.

In 1621 verleenden de Staten-Generaal het octrooi aan de WIC dat het monopolie gaf op de handel en scheepvaart op West-Afrika en Amerika. Dit betekende dat alleen Nederlandse schepen van de WIC in het betreffende gebied handel mochten drijven. Hoewel de Compagnie als handelsorganisatie was opgericht, stond de strijd tegen Spanje en Portugal van de aanvang af centraal. Kaapvaart en veroveringen in het Atlantische gebied behoorden tot de core business en bijna alle aandacht richtte zich op Pernambuco, het noordoostelijke deel van Brazilië, dat door de Portugezen gekoloniseerd was.

Nederlandse rederijen kregen in de jaren '30 wel toestemming om handel te drijven op Amerika, waarvoor ze recognitie, een bepaalde heffing, moesten betalen aan de WIC. De West-Afrikaanse kust echter bleef een *mare clausum* voor kooplieden uit de Republiek. Niet iedereen stoorde zich hieraan. Nederlandse

koopvaarders ontrokken geregeld het handelsmonopolie. Overtredders van het octrooi riskeerden niet alleen confiscatie van schip en goederen, maar ook strafrechtelijke vervolging. Zelfs de doodstraf kon worden opgelegd. Deze smokkelaars werden lorrendraaiers genoemd, afgeleid van de oud-Nederlandse woorden 'lorre', dat schelm betekende, en 'draeyen', als synoniem van vluchten.

Kaapvaart

De militaire avonturen in Brazilië putten de WIC financieel uit en in 1674 volgde ontbinding van de organisatie. Nog in datzelfde jaar werd een nieuwe Compagnie opgericht, die zich in tegenstelling tot de Eerste WIC volledig richtte op de goederen- en slavenhandel op West-Afrika en de Nederlandse kolonies in de West. Voor de maritieme handhaving van haar handelsmonopolie rustte de WIC kruisers uit, die op de Afrikaanse westkust

patrouilleerden en de smokkelhandel bestreden. Als gevolg van de economische achteruitgang van het Zeeuwse gewest doken er steeds meer Zeeuwse lorrendraaiers op. Vooral kooplieden uit Vlissingen en Middelburg specialiseerden zich in risicovolle scheepvaartondernemingen. In oorlogstijd bedreven zij kaapvaart. Zodra de vrede gesloten was, schakelden zij over op smokkelhandel. Gezagvoerders van de zwaarbewapende lorrendraaiers waren dan ook vaak ervaren kaperkapiteins en geduchte vechtersbazen, geoefend in maritieme strijdacties. Zo brak kort na het einde van de Negenjarige Oorlog (1688-1697) tegen Frankrijk een zeeslag uit voor de kust van Guinea tussen het smokkelschip de Groote Apollo en de WIC-kruiser Beschermer. Na een hard gevecht viel de Zeeuwse lorrendraaiër uiteindelijk in handen van de Compagnie. Nog geen half jaar later vonden nieuwe confrontaties plaats. Bij een van die zeeslagen bracht de bemanning van een Zeeuws smokkelschip de compagniekruiser veel schade toe, waarbij meerdere doden en gewonden vielen. Bovendien raakte het schip onbestuurbaar en het had weinig gescheeld of de kruiser had zijn fokkemast verloren. Later verklaarde de kapitein van de ontkomen lorrendraaiër vol bravoure dat hij met zwaardere munitie het staande en lopende want van de kruiser kapot geschoten zou hebben, waarna het schip 'seker in zijn handen [zou] hebben moeten vervallen'.

Publiek geheim

Hoewel de Zeeuwse kamer na Amsterdam de grootste van de WIC was, bestond er in Zeeland opmerkelijk veel steun voor de illegale handel op West-Afrika. Om de economie te stimuleren

Guinea, het monopoliegebied van de WIC, op een kaart uitgegeven door de erfgenamen Homann, 1743.

waren de Zeeuwse ondernemers voorstander van vrijhandel op West-Afrika en zagen zij de particuliere handel als een legitiem middel. Het was een publiek geheim dat enige tientallen Zeeuwse hoofdaandeelhouders van de WIC, onder wie verscheidene bewindhebbers, betrokken waren bij de smokkelhandel op Afrika. De Middelburgse koopman Pieter de la Rue bijvoorbeeld was zelfs voorzitter van de hoofdparticipanten en reedde daarnaast zo'n twintig lorrendraaiers uit. Dit was handel met voor kennis: als hoofdparticipant hadden reders namelijk toegang tot informatie over de Afrikaanse vraag naar producten en met deze kennis rustten zij vervolgens hun eigen schepen uit. De Hollandse bewindhebbers daarentegen, de Amsterdamse voorop, hielden vast aan het monopolie en bestreden de smokkelhandel. Juridisch hadden zij natuurlijk gelijk, want het octrooi was door de Staten-Generaal afgegeven. Het was een harde concurrentiestrijd tussen Amsterdam en Zeeland. Na de Spaanse Successieoorlog (1702-1713) bereikte de smokkelhandel op West-Afrika zijn hoogtepunt. In vijf jaar tijd werden maar liefst 150 lorrendraaiers uitgerust, waarvan 75% een Zeeuwse thuishaven had. Als reactie kochten de Amsterdamse bewindhebbers in 1714 een nieuw fregat, bewapenden het met 34 stukken geschut en doopten de kruiser vervolgens Faam. De aangestelde gezagvoerder was Jan van der Hoeven, een ervaren kapitein die de smokkelhandel van binnenuit kende. Met boeven vangt men immers boeven. In 1701 had hij het bevel gevoerd op een Vlissingse lorrendraaiër en was met geluk uit handen van de Compagnie gebleven.

Groeiende haat

In januari 1715 vertrok de Faam met een 115-koppige bemanning van Texel naar de Afrikaanse kust. Hier wist Van der

Hoeven vier lorrendraaiers te veroveren en raakte daarna slaags met drie andere, die tezamen 68 stukken geschut in stelling brachten. Ditmaal haalde de Faam bakzeil en zwaar toetakeld, met vijf doden en meerdere gewonden aan boord arriveerde het schip op de rede van Elmina, de hoofdvesting van de WIC. In de daaropvolgende maanden was Van der Hoeven zeer succesvol en bracht hij verscheidene lorrendraaiers op, soms na bloedige strijd. Zo vielen in totaal vijftien doden en twintig gewonden op de Faam bij de veroveringen van de Vijff Gebroeders en de Koning van Pruijssen. Toen Daniël Sanders, kapitein van het laatstgenoemde fregat, uiteindelijk zijn vlag moest strijken, juichte het scheepsvolk van de Faam van blijdschap. 'Nu hebben wij eindelijk den admiraal van Vlissingen.' Het buitgemaakte schip bleek een goede 'prijs' te zijn en werd herdoopt in Hollandia. Daarna zette de WIC het in als tweede kruiser.

Het succes van Van der Hoeven had grote gevolgen voor de Zeeuwse ondernemers. Zo schreef de 18de-eeuwse Vlissingse chroniqueur Jasper Jaspersen Brasser dat de stad door de vele confiscaties van lorrendraaiers 'een ongeloofelijke krack kreeg en waerdoor veele voorname koopluijden en assuradeurs geruineerd wierde'. Er was sprake van een groeiende haat jegens de Compagnie in het algemeen en Van der Hoeven in het bijzonder.

Schot in de kruutkamer

In november 1716 keerde Van der Hoeven terug naar Amsterdam. Ondanks beschuldigingen van diefstal, onder meer van een aanzienlijke hoeveelheid stofgoud uit de Koning van Pruijssen, werd hij door de bewindhebbers beloond voor zijn succesvolle optreden tegen de lorrendraaij. Als dank ontving hij een zilveren 'lampetschotel met kan', waarin een gedicht 'tot loff van de capitein Van der Hoeven gesneeden' was. Vervolgens werd hij voor een tweede termijn benoemd tot gezagvoerder van de Faam en kreeg hij verhoging van het buitgeld. In 1717 vertrok hij voor zijn tweede missie.

In december 1718 kregen de gezagvoerders van de Faam en de Hollandia melding dat twee lorrendraaiers voor de kust waren signaleerd. Zij zetten koers richting Cabo Bende, aan de kust van het huidige Nigeria, waar ze op 26 december 1718 aankwamen. Hier troffen ze de Vergulde Vrijheid en de Jager aan. Gezagvoerder van het eerste fregat was David de Laa, Nicolaas van den Genugten voerde het tweede aan. De volgende dag was de wind gaan liggen en daarom 'boegseerden' de twee kruisers met sloepen naar de Zeeuwse schepen. Toen die eenmaal op schootsafstand waren genaderd, sommeerden zij de smokkelaars tot overgave. Beide lorrendraaiers negeerden het bevel en openden het vuur. De daaropvolgende zeeslag duurde enkele uren en kwam abrupt tot een einde toen de Faam een schot in

Hermanus van de Putte (1661-1724) was regent en burgemeester van Middelburg. Daarnaast was hij koopman, buskruitproducent, commissaris van de Wisselbank en toonaangevende reder van Zeeuwse kaapvaarders en lorrendraaiers. In 1720 werd hij samen met Pieter de la Rue gekozen tot directeur van de Middelburgse Commerce Compagnie. Schilderij van een onbekende kunstenaar (particuliere collectie).

de kruutkamer kreeg en explodeerde. 113 bemanningsleden kwamen om het leven, onder wie Van der Hoeven. Slechts zeventien opvarenden overleefden de ramp, van wie er later alsnog vier aan hun verwondingen bezweken.

Door het verlies van de Faam kreeg de strijd opeens een andere wending. De kapitein van de Hollandia zag zich tegenover een overmacht gesteld en koos het hazenpad. Daarop vervolgden de Jager en de Vergulde Vrijheid hun slavenreis naar Sint Eustatius en raakten hier opnieuw slaags. Toen de gerechtsdienaar van het eiland poolshoogte kwam nemen, werd zijn bark beschoten. Hij bleef weliswaar ongedeerd, maar moest onverrichter zake terugkeren. Hij kon zelfs niet verhinderen dat de Zeeuwen een deel van hun 800 in Afrika gekochte slaven openlijk op het eiland verkochten. De twee Zeeuwse lorrendraaiers keerden ongehinderd via Engeland naar Zeeland terug.

Commotie

Het nieuws veroorzaakte in de Republiek veel commotie: woede in Holland en vreugde in Zeeland. Van der Hoeven had volgens veel Zeeuwen zijn verdiende loon gekregen en Van den Genugten en De Laa werden door De la Rue en medereders beloond. Daarentegen drongen de Amsterdamse bewindhebbers bij de Staten-Generaal aan op beslaglegging van de twee Zeeuwse fregatten en strafrechtelijke vervolging van de verantwoordelijke officieren en hun reders. Beide kapiteins verdedigden hun optreden met het argument dat ze te maken hadden met zeerovers tegen wie ze zich hadden geweerd. Hoewel de WIC deze bewering weerlegde en naar het rijk der fabelen verwees, leidde dat uiteindelijk niet tot vervolging. Na 1720 nam de smokkelhandel op Afrika af en in 1724 vond het laatste gewapende treffen plaats tussen compagnieschepen en Zeeuwse lorrendraaiers. Gedurende het eerste kwart van de 18de eeuw sneuvelden naar schatting zo'n 150 bemanningsleden van de WIC tijdens gevechtshandelingen met lorrendraaiers. Het dodental aan andere zijde is onbekend. Tussen 1674 en 1731 zijn bijna 740 smokkelreizen getraceerd, waarbij nog geen 12% werd geconfisqueerd.

Ruud Paesie is maritiem historicus. Hij promoveerde aan de Universiteit Leiden op een onderzoek naar de illegale goederen- en slavenhandel op West-Afrika begin 18de eeuw, dat als handelseditie uitkwam bij De Bataafsche Leeuw onder de titel *Lorrendrayen op Africa* (2008) en is te raadplegen via openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/12702